

10 路

Art Music Sale

あなたに合わせた
たくさんのレッスン・教室を
ご用意しております。

音楽とともに
楽しい時間を
お過ごしください。

ピアノ
ダンス
サックス
ヴァイオリン

Art Music ☎(0952)31-2
<http://artmusic.jp>

STEINWAY & SONS.

Art Music

STEINWAY & SONS. SHIBUYA

※ スタインウェイピアノのことは、アート・ミュージックまで
※ 品切れ20日間メールを仕掛けてあります

☎(0952)31-22

S-5

การสังเคราะห์ความเชื่อมโยงทางทฤษฎีของตัวตน พื้นที่ และชีวิตประจำวัน

The synthesis of theoretical connection of being, space, and everyday life

สันต์ สุวัชรภินันท์¹ และ วันฉัตร ด่านหงส์มังกร²
Sant Suwatcharapinun¹ and Wanchat Danhongmangkorn²

Received: 2019-05-25

Revised: 2019-07-18

Accepted: 2019-07-19

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้เป็นงานเขียนเพื่อสังเคราะห์งานวิจัยเรื่อง “ตัวตน พื้นที่ และการปรับตัว: ส่องผ่านพื้นที่ในชีวิตประจำวันของผู้เกษียณอายุที่พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในเมืองเชียงใหม่” โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่สองประเด็น 1) ต้องการขยายความให้เห็นถึงรอยต่อและความเชื่อมโยงของผลวิจัยกับสองทฤษฎี คือ ปรากฏการณ์วิทยาของมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ และ ผลผลิตพื้นที่ของอ็องรี เลอแพบร์ โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่าด้วย “ตัวตน” (being) เพื่อนำไปสู่การค้นหา ระบุ และขยายภาพให้เห็นถึง “ตัวตน” ที่เปลี่ยนแปลงไป และ 2) ต้องการขยายความถึง นิยามและความหมายของคำว่า “พื้นที่” โดยเฉพาะในแนวคิด “พื้นที่ในชีวิตประจำวัน” เพราะถือได้ว่าเป็นกรอบคิดหลักที่เกิดขึ้นและได้นำไปใช้ สำหรับการระบุ ติดตาม อธิบาย และเข้าไปมีประสบการณ์ตรงด้วย การสังเคราะห์ในประเด็น “ตัวตน” และ “พื้นที่” ที่ปรากฏในบทสังเคราะห์นี้ชี้ให้เห็นรายละเอียดในการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีของงานวิจัย “ตัวตน พื้นที่ และ การปรับตัว” ได้ชัดเจนขึ้น

คำสำคัญ: ตัวตน พื้นที่ ชีวิตประจำวัน ผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่น การเชื่อมโยงทางทฤษฎี

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

ผู้เขียนหลัก (Corresponding author) E-mail: sant.s@cmu.ac.th

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

Abstract

This paper aims to synthesize the research of Wanchat Danhongmangkorn, titled “Being, space, and spatial practice: exploring through the space in everyday life of retired Japanese long stay in the city of Chiang Mai”. There are two objectives of this paper: (1) to expand the boundaries and link the research to two theories including the Phenomenology by Martin Heidegger and the Production of the Space by Henri Lefebvre, especially on the issue of “being” leading to search, identify and expand how the constitution of ‘being’ can be changed and, (2) to elaborate the definition and meaning of “space”, especially in the concept of “space in everyday life” because it can be regarded as the main theoretical framework through which Wanchat used for identifying, documenting, and explaining such a direct experience he found during the field survey. This synthesizing paper is to help clarifying Wanchat’s theoretical analysis in his research, “being, space, and spatial practice”.

Keywords: being, space, everyday life, retired japanese, theoretical connection

บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวตน” และ “พื้นที่” ไม่ใช่เรื่องใหม่และเป็นประเด็นที่ยังได้รับความสนใจในแวดวงวิชาการ เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ด้วยความสัมพันธ์ในเชิงวิภาษวิธี ตัวตนมีบทบาทในการใช้และครอบครองพื้นที่ พื้นที่เองก็เป็นปัจจัยสำคัญในเกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงตัวตนเช่นกัน ความสัมพันธ์นี้เอื้อให้เราสามารถขยายความคิดไปยังรายละเอียดอื่นๆ เช่น คุณลักษณะของพื้นที่เป็นอย่างไรที่ส่งผลต่อการกำหนดสร้างหรืออนุญาตให้เกิดการแสดงออกของตัวตน หรือเมื่อเปลี่ยนพื้นที่จะทำให้ตัวตนเปลี่ยนไปมากน้อยเพียงไร และตัวตนที่ถูกสร้างหรือถูกให้ความหมายใหม่นั้น เราสามารถเรียนรู้ผ่านพื้นที่ได้อย่างไรบ้าง

คำถามดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของงานวิจัยของ วันฉัตร ด่านหงส์มังกร ที่มีชื่อว่า “ตัวตน พื้นที่ และการปรับตัว: ส่องผ่านพื้นที่ในชีวิตประจำวันของผู้เกษียณอายุที่พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในเมืองเชียงใหม่” (Danhongmangkorn, 2019) ที่ให้ความสนใจกับกลุ่มผู้เกษียณอายุที่พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในเมืองเชียงใหม่ งานวิจัยชิ้นนี้ไม่เพียงต้องการค้นหาว่า นอกจากเหตุผลที่ผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นเลือกที่จะย้ายมาพำนักที่เชียงใหม่ที่เคยได้ยินต่อๆ กันมา เช่น เป็นเมืองแห่งวัฒนธรรม เมืองแห่งศาสนา อากาศดี มีรอยยิ้ม มีมิตรภาพแล้ว ยังมีเหตุผลในเชิงคุณลักษณะของพื้นที่เมืองเชียงใหม่อะไรบ้างที่เอื้อให้คนญี่ปุ่นที่มาจากต่างถิ่นสามารถมีชีวิตอย่างที่ตัวเองอยากเป็น สามารถเอื้อให้พวกเขามีชีวิตชีวามีความสุขในการใช้ชีวิตได้

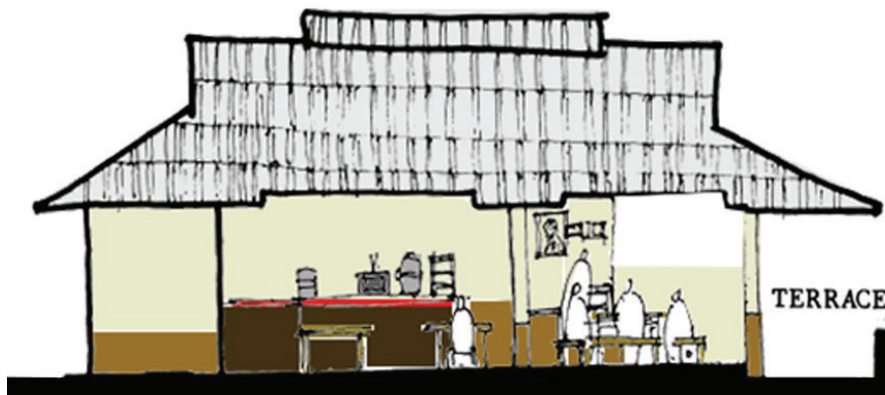
งานวิจัยชิ้นนี้เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจถึงนิยามความหมายของ “ตัวตน” ตามกรอบการแบ่งยุคของการพัฒนาทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น และเข้าไปทำความเข้าใจกับศูนย์กลางการติดต่อประสานงานของผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นในเมืองเชียงใหม่ ที่เรียกว่า Chiang Mai Longstay Life Club (CLL) ที่ตั้งอยู่ในถนนห้วยแก้ว วันฉัตรได้เข้าไปเก็บข้อมูลจากสมาชิกทั้ง 7 คนใน CLL ทำการเก็บข้อมูล สัมภาษณ์ และติดตามการใช้ชีวิตประจำวันของสมาชิก CLL ในกลุ่มกรณีศึกษานี้ ในพื้นที่ต่างๆ และได้ทำการแยกแยะประเด็นและพยายามทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านมุมมองของประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ จากหนังสือบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สร้างความคิดรวบยอด (conceptualization) โดยอาศัยกรอบการคิดและวิเคราะห์เชิงทฤษฎี กรอบทฤษฎีที่เป็นโครงสร้างความคิดของงานวิจัยชิ้นนี้ประกอบด้วย แนวคิดสองแนวคิด คือ แนวคิดที่ว่าด้วยปรากฏการณ์วิหยาของมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ และแนวคิดที่ว่าด้วยผลผลิตพื้นที่ของ อ็องรี เลอแอมป์ โดยที่วิเคราะห์ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการเชื่อมต่อทางทฤษฎีของทั้งสองโดยอาศัยแนวคิดที่ว่าด้วย “พื้นที่ในชีวิตประจำวัน” (the space in everyday life) และได้ทำการกำหนดหน่วยวิจัยโดยแบ่งหลักๆ ออกเป็นสามหน่วยวิจัยหลัก คือ “ตัวตน” “พื้นที่” และ “การปรับตัว”

รายละเอียดของทั้งสามหน่วยวิจัยและคำนิยามจากงานวิจัยของวันฉัตรประกอบด้วย 1) “ตัวตน” หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของคุณลักษณะเฉพาะของบุคคล สังคม ชุมชน หรือประเทศ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ตัวอย่างเช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะกลุ่มของตัวเอง โดยแสดงออกมาอย่างมีความตระหนักถึงการกระทำนั้นๆ ตัวตนเหล่านี้ถูกนำเสนอออกมาผ่านการนำเสนอตัวเอง ผ่านการแสดงออกทางกายภาพ เช่น การแต่งตัว เลือกใช้สินค้า เลือกที่อยู่ มีประเด็นคำถามที่อยากรู้ว่าพวกเขาเป็นใคร กำหนดตัวเองอย่างไร ต่างไปจากก่อนที่จะย้ายเข้ามาในเมืองหรือไม่ และตัวพื้นที่เมืองเชียงใหม่มีผลต่อการนำเสนอตัวตนของพวกเขาหรือไม่ 2) “พื้นที่” หมายถึง พื้นที่ที่ถูกใช้งานเพื่อการอยู่อาศัยและดำเนินชีวิตประจำวันซึ่งไม่ได้หมายความถึงสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียวอาจรวมถึงที่ว่างในเมือง

ถนนหนทาง และพื้นที่ในการทำกิจกรรม พักผ่อนหย่อนใจอีกด้วยซึ่งเป็นได้ทั้งพื้นที่ในเชิงกายภาพและจิตภาพ ซึ่งพื้นที่ในชีวิตประจำวันนี้ไม่ได้หมายความว่าถึงสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว อาจรวมถึงพื้นที่ต่างๆ ในเมือง ถนนหนทาง พื้นที่ในการทำกิจกรรม พักผ่อนหย่อนใจ และพื้นที่สำหรับเข้าไปจับจ่ายซื้อของอีกด้วย และมีประเด็นคำถามที่อยากรู้ว่า พื้นที่เมืองเชียงใหม่ที่พวกเขาเลือกที่มาพำนักนี้ มีวิธีการเลือกพื้นที่อย่างไร พวกเขามีการดัดแปลงปรับเปลี่ยนพื้นที่ในห้องพักอย่างไร พื้นที่เหล่านี้ต่างกันกับที่พวกเขาเคยอยู่ก่อนที่จะย้ายมาอย่างไร และมีพื้นที่อะไรบ้างที่พวกเขาใช้ในเมืองนอกจากพื้นที่ที่ใช้พำนักอาศัย และ 3) “การปรับตัว” หมายถึง การปรับตัวเพื่อการใช้ชีวิตประจำวัน การปรับตัวในที่นี้คือปฏิบัติการเชิงพื้นที่ซึ่งเป็นเหมือนวิธีการอันหลากหลายที่เกิดขึ้นของปัจเจกเพื่อต่อรองกับแรงที่คอยกดทับอยู่ว่าผู้คนเหล่านั้นมีวิธีการต่อรองกับกรอบและกติกาของสังคมหรือเมืองที่ควบคุมพวกเขาอย่างไร โดยจะมีทั้งในลักษณะที่ต่อรองและลักษณะที่ควบคุม การปรับตัวนี้จะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยการปรับตัวนี้จะเกิดจากการย้ายที่จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเกิดขึ้นผ่านระยะเวลาหนึ่ง และมีประเด็นคำถามที่อยากรู้ว่า คนเกษียณอายุชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาพำนักในเมืองเชียงใหม่ มีการปรับตัวให้เข้ากับเมือง วิถีชีวิตของพวกเขาแตกต่างไปจากเดิมหรือไม่ เช่น การกิน การเลือกซื้อของ การเดินทาง การใช้ภาษา การพบเจอเพื่อนฝูง การออกกำลัง เป็นต้น (ภาพที่ 1 และ 2)

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายแสดงที่นั่งริมระเบียงกึ่งนอกกึ่งในที่ผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นนิยมเลือกนั่งในบริเวณนี้
ที่มา: Danhongmangkorn (2019)

ภาพที่ 2 ภาพวาดแสดงให้เห็นถึงระดับความสูง รูปลักษณ์ภาพนอกของร้านด้านข้างที่มีที่นั่งริมระเบียงกึ่งนอกกึ่งในที่ผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นนิยมเลือกนั่งในบริเวณนี้
ที่มา: Danhongmangkorn (2019)

มาระบุในส่วนนี้ก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานข้อมูลและเป็นประโยชน์ต่อการอ่านงานสังเคราะห์ในลำดับต่อไป งานวิจัย “ตัวตน พื้นที่ และการปรับตัว” พบว่า คนญี่ปุ่นมีการเตรียมความพร้อม มีข้อมูลที่พร้อมและมากพอต่อการตัดสินใจในการเดินทางมาพำนักระยะยาวในเมืองเชียงใหม่ “ตัวตน” มีการเปลี่ยนสถานะไปหลังจากที่ย้ายเข้ามาพำนักระยะยาวในเมืองเชียงใหม่ จากเดิมที่อยู่ในสถานะ ผู้ผลิตและคนทำงาน (producer/worker) กลายเป็น ผู้บริโภคและคนไม่ต้องทำงาน มีความสุขต่อการใช้ชีวิต (consumer/non-worker) (Danhongmangkorn, 2019) และเมื่อพิจารณา “ตัวตน” ของกลุ่มผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นเหล่านี้สามารถแยกได้เป็น “กลุ่มที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันเป็นโครงข่าย” และ “กลุ่มที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาโครงข่าย” ในการใช้ชีวิตประจำวัน ส่วน “พื้นที่” งานวิจัยชิ้นนี้ระบุได้ว่ามีสองลักษณะการเลือกใช้พื้นที่ ได้แก่ แบบ network คือแบบที่ใช้พื้นที่แบบกระชับ สามารถเดินเชื่อมถึงได้สะดวก มีลักษณะเป็นโครงข่ายที่อยู่ใกล้กับศูนย์กลาง และแบบ node คือแบบที่ใช้พื้นที่แบบกว้าง เป็นจุดๆ กระจายตัว ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาโครงข่ายหรือไม่จำเป็นต้องอยู่ใกล้กับศูนย์กลางดังเช่นการใช้พื้นที่แบบกลุ่มแรก และ “การปรับตัว” หรืออธิบายอีกแบบคือ “ปฏิบัติการเชิงพื้นที่” (spatial practice) ในงานวิจัยเราพบว่ากลุ่มผู้เกษียณอายุแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างตัวตนกับพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้น มีทั้งเลือกใช้ ปรับใช้ ต่อรอง สร้าง และมีวิธีการแสดงออกทางพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป

บทสังเคราะห์นี้มีจุดมุ่งหมายหลักๆ สองประเด็นคือ 1) ต้องการที่จะขยายความให้เห็นถึงรอยต่อและความเชื่อมโยงทางทฤษฎีทั้งสองแนวคิด ที่งานวิจัยของ วันฉัตร ได้นำมาใช้ คือ ปรากฏการณ์วิทยาของไฮเดกเกอร์ และ ผลผลิตพื้นที่ของอ็องรี เลอแพบร์ โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่าด้วย “ตัวตน” (being) เพื่อที่จะให้เห็นว่ามีความเหมือนหรือความต่างกันอย่างไร สามารถเชื่อมต่อในเชิงทฤษฎีตรงจุดไหน เพื่อนำไปสู่การค้นหาระบุ และขยายภาพให้เห็นถึง “ตัวตน” ที่เปลี่ยนแปลงไป และ 2) ต้องการที่จะขยายความถึงนิยามและความหมายของคำว่า “พื้นที่ในชีวิตประจำวัน” เพราะถือได้ว่าเป็นกรอบคิดหลักที่เกิดขึ้นและได้นำไปใช้สำหรับการระบุ ติดตาม อธิบาย และเข้าไปมีประสบการณ์ตรงด้วย ซึ่ง “พื้นที่ในชีวิตประจำวัน” ถือได้ว่าเกิดขึ้นจากการสมานานแนวคิดทั้งสองแนวคิดข้างต้น ทั้งสองประเด็นในส่วนของบทความสังเคราะห์นี้จะช่วยให้เข้าใจถึงรายละเอียดของชีวิต การใช้และการครอบครองพื้นที่ การปรับตัว และการกำหนดสร้างตัวตนด้วยความหมายใหม่ในพื้นที่ใหม่ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ปรากฏอยู่แล้วในงานของวันฉัตร ทว่าบทสังเคราะห์นี้จะช่วยขยายให้เห็นรายละเอียดชัดเจนขึ้น

ตัวตน (being)

ในงานวิจัย “ตัวตน พื้นที่ และการปรับตัว: สืบสวนผ่านพื้นที่ในชีวิตประจำวันของผู้เกษียณอายุที่พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในเมืองเชียงใหม่” ของวันฉัตร ด่านหงส์มิงกร มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญข้อหนึ่งคือการค้นหาคำความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนและพื้นที่ เพราะวันฉัตรให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์นี้ จากการศึกษาและทำความเข้าใจกรอบทฤษฎีของ อ็องรี เลอแพบร์ ที่ว่าด้วย ผลผลิตพื้นที่ ที่ทำให้เห็นว่า “ในขณะที่ตัวตนสร้างและครอบครองพื้นที่ พื้นที่ก็กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตสร้างตัวตนเช่นเดียวกัน” อย่างไรก็ตามคำว่า “ตัวตน” ในที่นี้ วันฉัตรได้เลือกใช้คำภาษาอังกฤษว่า “being” ซึ่งเลือกใช้ตามนิยามความหมายที่ได้มาจากแนวคิดทฤษฎีของ มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ ที่มีอิทธิพลอย่างมากต่องานศึกษาวิจัยชิ้นนี้และงานวิจัยในเชิงปรากฏการณ์วิทยาในสถาบันยกรมมอีกหลายชิ้น คำถามที่เกิดขึ้นคือ วันฉัตร เชื่อว่ามีรอยต่อระหว่างแนวคิด

ของ เลอแนปเปอร์ และไฮเดกเกอร์ ในประเด็นที่ว่าด้วย “ตัวตน” แต่ในงานวิจัยของวันฉัตรกลับไม่ได้ขยายความอย่างละเอียดว่า รอยต่อของความคิดทั้งสองเป็นอย่างไร บริบทที่จะทำให้เราเข้าใจถึงความเชื่อมโยงของแนวคิดดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่บทความชิ้นนี้ต้องการจะขยายความ ดังนั้นก่อนที่จะทำการขยายความต่อไปสิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์และน่าจะนำเสนอในส่วนนี้คือ พื้นฐานความเข้าใจและมโนทัศน์ที่ว่าด้วย “ตัวตน” หรือ “being” ตามแนวคิดของไฮเดกเกอร์ (Heidegger, Macquarrie & Robinson, 1962)

มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ เกิดเมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ.2432 และเสียชีวิตเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ.2519 ไฮเดกเกอร์ได้มีโอกาสเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยฟายบวร์ค (The University of Freiburg) สาขาเทววิทยา (theology) ระหว่างปี พ.ศ.2452 ถึง พ.ศ.2454 แต่เขาเลือกที่จะเปลี่ยนสาขาเป็นปรัชญา และได้ทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกสำเร็จในปี พ.ศ.2457 เป็นวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดของ Neo-Thomism และ Neo-Kantianism ในปี พ.ศ.2461 เขาได้เริ่มทำงานแบบไม่ได้รับเงินเดือนโดยเข้ารับราชการทหารในสงครามโลกครั้งที่ 1 ไฮเดกเกอร์ทำงานในส่วนสำนักงานและไม่เคยจากเยอรมันไปไหนเลย หลังจากสงครามเราได้เข้าไปเป็นผู้ช่วยให้กับเอดมัน ฮัสเซอร์ล (Edmund Husserl) ที่มหาวิทยาลัยฟายบวร์คระหว่างปี พ.ศ.2462 จนถึง พ.ศ.2466 ซึ่งในช่วงนี้เองที่ทำให้ไฮเดกเกอร์ได้มีโอกาสสัมผัสและเรียนรู้แนวคิดและทฤษฎีของฮัสเซอร์ลและเป็นที่มาของการเกิดขึ้นของ “ปรากฏการณ์วิทยา” ตามแนวคิดของไฮเดกเกอร์ เขาได้ตีพิมพ์งานชิ้นสำคัญชื่อ Being and Time (Sein und Zeit) ในปี พ.ศ.2470 และได้รับเลือกให้เป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัยฟายบวร์คในวันที่ 21 เมษายน พ.ศ.2476 และในปีเดียวกันนั้นเองที่ไฮเดกเกอร์เข้าร่วมกับองค์กรสังคมนิยมแห่งชาติ (The National Socialist Party) เขาได้แสดงการสนับสนุนต่อนาซีและผู้นำทางทหาร ออดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) และสุดท้ายได้ลาออกจากตำแหน่งทางมหาวิทยาลัยในปี พ.ศ.2477 แต่ยังคงเป็นสมาชิกขององค์กรจนถึงปี พ.ศ.2479 เขาได้ถูกสั่งห้ามสอนในมหาวิทยาลัยช่วงระหว่างปี พ.ศ.2488 ถึง พ.ศ.2493 และในปี พ.ศ.2494 ไฮเดกเกอร์ได้รับการเชิญให้กลับเขามารับตำแหน่งเป็นอาจารย์ผู้อาวุโสและสอนในมหาวิทยาลัยไปจนถึงปี พ.ศ.2510

จากประวัติแบบย่อของไฮเดกเกอร์ที่กล่าวมาข้างต้น เราสามารถแบ่งช่วงเวลาพิจารณาแนวคิดของไฮเดกเกอร์ออกเป็น 3 ช่วงหลักๆ (Phenpinant, 2009) ดังนี้

1. ช่วงแรกประมาณปี พ.ศ.2470 เป็นปีที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนชิ้นสำคัญคือ being and time ในงานเขียนช่วงนี้ความหมายและนัยยะของคำว่า “การเป็น การดำรงอยู่ และตัวตน” (dasein's being) จะมีความเป็น อัตวิสัย (subjectivity) เช่นในคำอธิบายที่ว่า “the being for whom being is a question” ซึ่งเป็นการตั้งคำถามต่อสภาวะ การเป็นอยู่ การมีตัวตน และการดำรงอยู่ของปัจเจก นำเสนอภาพของการพิจารณาตัวตนที่แตกต่างไปจากการพิจารณาความสัมพันธ์แบบวิทยาศาสตร์ คือ แยกพิจารณาในตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลที่ 3 หรือจากมุมมองของพระเจ้า แต่วางตำแหน่งแห่งที่ในการพิจารณาตัวตนอยู่ “ใน” ความสัมพันธ์กับปัจเจกอื่นๆ สภาพแวดล้อมและโลก งานเขียนในช่วงแรกของไฮเดกเกอร์เป็นงานที่ถูกกล่าวถึงและถูกนำไปใช้มากที่สุด

2. ช่วงที่สองคือตั้งแต่ปี พ.ศ.2476 แนวคิดเรื่อง “ตัวตน” เริ่มถูกนำเข้ามาผนวกและเชื่อมโยงต่อการเข้าร่วมสนับสนุนและเป็นสมาชิกนาซีของไฮเดกเกอร์ ซึ่งทำให้ความคิดและความหมายของ being และ dasein เปลี่ยนไปเกิดการผูกโยงเข้าไปกับแนวคิดที่ว่า “rising from the ground” ทำให้มันมีนัยยะของเรื่องความเฉพาะเจาะจง รากเหง้า การติดยึดอยู่กับพื้นดินและแน่นอนว่าคือ ความเป็นเยอรมนีนั่นเอง

3. ช่วงที่สามคือช่วงประมาณหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง หรือหลังจากปี พ.ศ.2488 หลังจากที่ไฮเดกเกอร์กลับเข้ามารับตำแหน่งเป็นอาจารย์ผู้อาวุโสที่มหาวิทยาลัยฟาร์บูร์คอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในช่วงหลังนี้ไฮเดกเกอร์ยังคงใช้เวลาใน “กระท่อม” เล็กๆ ในภูเขา Todtnauberg ที่อยู่ห่างออกไปจากมหาวิทยาลัยฟาร์บูร์คประมาณ 20 กิโลเมตร ในช่วงเวลานี้ไฮเดกเกอร์ให้ความสำคัญต่อเรื่องภูมิประเทศ ภูมิทัศน์ ความเล็กที่สวยงามของท้องทุ่ง บทกวีต่างๆ ซึ่งคาดว่าจะเป็นแรงบันดาลใจเกิดการเขียนถึงการย้อนคืนสู่สภาวะของตัวตนที่แท้อีกครั้ง การแยกตัวออก ความโดดเดี่ยว และความตาย กลายเป็นเป้าหมายที่ทำให้ปัจเจกดำรงตัวตนที่แท้จริงของตัวเองเอาไว้ได้ (Sharr, 2007)

จากการพิจารณาแนวคิดและบริบทแวดล้อมของไฮเดกเกอร์ ทำให้เราสามารถเข้าใจได้ว่า คำว่า “ตัวตน” หรือ “being” ที่ไฮเดกเกอร์ใช้นั้น ไม่ได้มีความหมายเดียว ต่างวาระต่างความหมายออกไป โดยเฉพาะในช่วงที่สองและสาม ซึ่งเป็นช่วงที่แนวคิดที่ว่าด้วย “ตัวตน” ของไฮเดกเกอร์มักจะได้รับปฏิเสธหรือโดนปฏิเสธว่าได้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดและทฤษฎีที่คนอื่นๆ นำไปใช้ ดังเช่นที่ เลอแพนร์ มักจะปฏิเสธว่าแนวคิดของเขาเกี่ยวกับตัวตน ไม่ได้มีแนวคิดในเชิงปรากฏการณ์วิทยาของไฮเดกเกอร์อยู่ในนั้นเลย โดยเฉพาะในส่วนที่สะท้อนให้เห็นถึงจุดยืนแบบอัตถิภาวนิยม (existentialism) เพราะแนวคิดดังกล่าวมีความใกล้เคียงกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับเงื่อนไขทางการเมืองของนาซี (Elden, 2004b; Lefebvre, 1991a) แต่มีข้อโต้แย้งที่น่าสนใจของ Sturat Elden ที่ชี้ให้เห็นว่าภายในความคิดของ เลอแพนร์ ก็ได้สมานานำแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเข้าไปในนั้นตั้งแต่ต้น โดยเฉพาะข้อวิพากษ์ที่ว่าด้วยชีวิตประจำวัน (the everyday life) หรือถ้ากล่าวอย่างกระชับคือ แนวคิดของไฮเดกเกอร์มีความเป็นนามธรรมมากเมื่อกล่าวถึงชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของเลอแพนร์ที่ต้องการนำเอาความเป็นนามธรรมเหล่านั้นให้เข้าใจได้ง่ายอธิบายได้ง่ายผ่านปฏิบัติการและเงื่อนไขของผลผลิต (Elden, 2004a)

แนวคิดหลักของปรากฏการณ์วิทยาของไฮเดกเกอร์ เป็นแนวคิดที่ให้ความสนใจต่อ “ความหมายของการมีชีวิตอยู่” ซึ่งถือได้ว่าเป็นคำถามหลักของแนวคิดของไฮเดกเกอร์ที่ว่าด้วย “ตัวตน” ซึ่งไฮเดกเกอร์ใช้คำว่า “dasein” หรือ “dasein’s being” ในการอธิบายถึงนัยยะที่ไฮเดกเกอร์กล่าวถึง “being” จุดเริ่มต้นที่ไฮเดกเกอร์พิจารณาถึงความหมายของ “ตัวตน” นี้เริ่มต้นจากการที่ ไฮเดกเกอร์ ตั้งคำถามต่อ “ความจริง” ที่เกิดขึ้นและการเข้าถึงได้นั้นจะต้องเข้าผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ตรรกะของเหตุและผล ซึ่งจำเป็นต้องพิสูจน์ได้วัดได้ อีกทั้ง “เทคโนโลยี” (technology) เป็นสิ่งที่ไฮเดกเกอร์ มองว่ามีอิทธิพลอย่างมากที่สุดต่อการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ตั้งแต่มนุษย์ได้เริ่มสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ได้แทรกซึมเข้าไปในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ เข้าไปปรับเปลี่ยนให้การกระทำและความคิดของมนุษย์ให้ผิดเพี้ยนไปจากเดิม เทคโนโลยีค่อยๆ กลายเป็นตัวตนของเรา ในกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ตำแหน่งแห่งที่ของ “ตัวตน” ในฐานะที่เป็นองค์ประธานนั้น ถูกสถาปนาขึ้นจากความว่างเปล่า เหมือนเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำ (subject) กับ ผู้ถูกกระทำ (object) จากตำแหน่งของการมองและความเข้าใจของบุคคลที่สาม มองจาก “นอก” ความสัมพันธ์ ดังนั้นตรงจุดนี้เองที่ไฮเดกเกอร์ตั้งข้อสังเกตว่า ตำแหน่งแห่งที่ขององค์ประธานนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นจากความเชื่อมโยงของบริบทแวดล้อมใดๆ หลุดพ้นจากกรอบของจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา และแม้กระทั่งหลุดจากความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมโดยรอบ เป็นตัวตนที่เสมือนเกิดขึ้นจากความว่างเปล่า (Heidegger, Macquarrie & Robinson, 1962) ดังนั้นสิ่งที่ไฮเดกเกอร์เสนอคือ การพิจารณาถึง

“ตัวตน” จะต้องเกิดจากกระบวนการที่ซับซ้อนใหม่ คือจะต้องพิจารณาอยู่ภายในความสัมพันธ์ ภายใต้บริบทเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อม จารีต ประเพณี อกติ จิตสำนึกประวัติศาสตร์ หรือพูดอีกอย่างคือ จะต้องเชื่อมโยงกับ “โลก” หรือที่ศัพท์ทางปรากฏการณ์วิทยาเรียกว่า “being-in-the-world” (Sharr, 2007) ไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้โดยปราศจากเงื่อนไขของความสัมพันธ์ในระดับต่างๆ

“ตัวตน” ตามแนวคิดของไฮเดกเกอร์นั้น ไม่ใช่ “ตัวตน” ที่สมบูรณ์พร้อม แต่เป็นตัวตนที่อยู่ในนัยยะของ “being” เนื่องจากเป็นตัวตนที่ถูกย้อมถูกแปรสภาพจากเงื่อนไขของสังคม เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ค่อยๆ ซึมเข้าไปในตัวเรา สิ่งที่น่าสนใจคือไฮเดกเกอร์ไม่ได้ต้องการให้ผู้คนปฏิเสธเทคโนโลยี แต่ให้ตระหนักถึงการที่เทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต การดึงเอาประเด็นเรื่องบริบทและความเป็นช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์แวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการตระหนักรู้ เข้าใจ และสร้างตัวตน เราต้องเข้าใจว่า “ความเป็นช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์” (historicity) นั้นไม่ใช่ประวัติศาสตร์ที่เป็นจุดเฉพาะเจาะจงของเวลา ไม่ได้จำเป็นต้องยึดกับอดีตแต่ต้องพิจารณาว่ามันมีอดีต มีความต่อเนื่องของเวลา ไม่ได้ย้อนกลับไปอยู่หรือย้อนกลับไปในจุดเฉพาะเจาะจงของเวลาในอดีต เพราะในลักษณะนั้นเท่ากับว่าเป็นการยึดติดกับภาพจำ ยึดติดกับความเฉพาะเจาะจง จนลืมไปว่าในแต่ละช่วงของเวลาและแต่ละช่วงของสภาพแวดล้อมก็มีผลให้ “ตัวตน” ของเราเปลี่ยนแปลงไปได้เสมอ ตรงจุดนี้เองที่หลายคนไปยึดมั่นในแกน ในความเป็น “รากเหง้า” ความลงตาของความหมายที่ว่า เป็น “อัตลักษณ์อย่างแท้จริง” (Heidegger, Macquarrie & Robinson, 1962) เราอาจจะกล่าวได้ว่าเมื่อเราพิจารณานิยามคำว่า “ตัวตน” ของ ไฮเดกเกอร์ นั้นเราจะพบว่า “ตัวตน” มีคุณลักษณะแตกต่างไปจากแนวคิดแบบ อัตถิภาวนิยม คือมีสภาวะที่อยู่ลอยๆ ไม่มีเงื่อนไขของเวลาและบริบททางพื้นที่เข้ามาเกี่ยวข้อง “ตัวตน” ตามนิยามของไฮเดกเกอร์จะมีสภาวะของการเชื่อมโยงกับ เวลา และ สถานที่ นั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของ “ตัวตน” ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แน่นนอนว่าเทคนิควิธีในการกระตุ้นให้นึกถึงโอกาสและความเป็นไปได้ในการสร้างให้เกิดการเชื่อมโยงย้อนกลับ คือการหวนคืนกลับไปยังอดีต การย้อนคิดคำนึงถึงความทรงจำ เพราะด้วยจุดยืนทางความเชื่อที่ว่า ตัวตนในอดีต (ที่มีการคุกคามจากเทคโนโลยีน้อยกว่าในปัจจุบัน) มักจะมีนัยยะของสภาวะความเป็น “ตัวตน” มากกว่าสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามไม่ใช่ เวลา อย่างเดียวที่เป็นเงื่อนไขในการหวนคืน พื้นที่ก็เช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวพันโดยตรงกับสถาปัตยกรรมและเมือง

งานเขียนชิ้นสำคัญของไฮเดกเกอร์ที่สะท้อนให้เห็นความพยายามสร้างการเชื่อมโยงคำถามเรื่อง “ตัวตน” กับบริบททาง “พื้นที่” คือ งานเขียนที่มีชื่อว่า “building dwelling thinking” (Heidegger, 2008) ซึ่งเป็นงานเขียนที่นักวิชาการทางสถาปัตยกรรมมักหยิบยกมาอ้างอิง โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่าบทบาทและหน้าที่ของ สถาปัตยกรรม (architecture) มีความแตกต่างไปจากสิ่งที่เรียกว่า “สิ่งก่อสร้าง” (building) เพราะสถาปัตยกรรมคือ “พื้นที่” ที่ถูกคิดอย่างละเอียดอ่อนและมีไว้เพื่อเป็นช่องทางในการที่จะเปิดโอกาสให้คนที่เข้าไปในสถาปัตยกรรมนั้นๆ สามารถหวนคืน สร้างความเชื่อมโยงกับโลกและสภาพแวดล้อมอีกครั้ง

ประเด็นดังกล่าวถูกขยายความในงานของ คริสเตียน โนเบิร์ก-ชูลซ์ (Schulz, 1980) โดยเฉพาะคำว่า “ถิ่นที่” (place) สำหรับ “ถิ่นที่” ตามความหมายของ โนเบิร์ก-ชูลซ์ คือ เป็นผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงอยู่ของคนและสภาพแวดล้อม หรือมีคุณสมบัติแบบ “โลกอย่างที่มีนัยเป็น” มันมีความแตกต่างทางคุณสมบัติ (character) ในแต่ละ “ถิ่นที่” จึงมีนัยยะว่าแต่ละ “ถิ่นที่” (place) มี “จิตวิญญาณของ

ถิ่นที่” (spirit of place) ที่แตกต่างกัน คำว่า “ถิ่นที่” มีนัยยะทางความหมายมากกว่าเพียงคำว่า “ตำแหน่ง” (location) (Schulz, 1980) ดังนั้น “จิตวิญญาณของถิ่นที่” จึงถูกมองว่าเป็น ความเป็นจริงที่จับสัมผัสได้ ที่เผชิญหน้าได้ในชีวิตประจำวันสำหรับการอยู่อาศัย (dwelling) ซึ่งสามารถขยายความได้ว่า เป็นการแสดงให้เห็นถึงสภาวะของการอยู่ จิตรับรู้ถึงการใช้เวลา การปรับตัวเข้ากับพื้นที่และสภาพแวดล้อมหลอมรวมจนเกิดมีความหมายและมีความผูกพันสำหรับแต่ละบุคคลขึ้นมา (meaningful) เกิดเป็นความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ (sense of belonging) (Schulz, 1980) ถ้าตามแนวคิดของโนเบอร์ก-ชูสส์ แล้ว “สถาปัตยกรรม” คือ สิ่งที่ช่วยทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นเป็นช่องทางหรือเอื้อให้เกิดโอกาสในการเข้าไปสู่ “ถิ่นที่” และ “จิตวิญญาณของถิ่นที่” ดังนั้นหน้าที่ของสถาปนิกคือ สร้างสรรค์ให้ “ถิ่นที่” เป็นผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงอยู่ของคนและสภาพแวดล้อม สร้างความเชื่อมโยงการอยู่อาศัยของคนเข้ากับโลกแห่งชีวิตหรือ “โลกอย่างที่มีนัยเป็น” โดยอาศัยการออกแบบของสถาปนิกนั่นเอง (Schulz, 1980)

เมื่อเราได้นำเอานิยามของคำว่า “ตัวตน” ตามความหมายของไฮเดกเกอร์มามองในแนวคิดที่ว่าด้วย “ตัวตน” ในงานเขียนของอ็องรี เลอแอมป์ เราจะพบว่า มีร่องรอยของตัวตนที่ไม่สมบูรณ์และการหวนคืนสภาวะของตัวตน ที่คล้ายกับสิ่งที่ไฮเดกเกอร์ได้กล่าวเอาไว้ เราอาจจะสามารถพิจารณานิยามคำว่า “ตัวตน” จากงานเขียน อ็องรี เลอแอมป์ ได้ในสองนัยยะ นัยยะแรกเป็น “ตัวตน” ที่เกิดขึ้นจากการสมานความคิดของเลอแอมป์กับแนวคิดของมาร์กซในมนทัศน์ที่ว่าด้วยกระบวนการผลิต นัยยะนี้ “ตัวตน” เป็นความหมายที่ถูกหยิบยื่นให้จากการถูกแทนค่ากับ “หน่วยในการผลิต” เป็นกลไกหนึ่งในปัจจัยการผลิต และที่สำคัญในความหมายนี้ “ตัวตน” เป็นตัวตนที่มีสภาวะของความแปลกแยก (alienation) เพราะตัวตนดังกล่าวเกิดขึ้นจากการผลิต ยิ่งผลิตมากสภาวะของความแปลกแยกในตัวเองก็ยิ่งสูง หมายความว่า ผลผลิตที่เกิดขึ้นนั้นไม่มีความสัมพันธ์ใดๆ กับปัจเจกในฐานะผู้ผลิต แต่เป็นของเจ้าของทุน เจ้าของโรงงาน ยิ่งผลิตมากเท่าไร ก็ยิ่งทำให้ผู้คนห่างจากความเป็นตัวตนของเขามากขึ้นเท่านั้น มาร์กซเชื่อว่า “เศรษฐกิจ” คือพื้นฐานที่ก่อให้เกิดสภาวะของความแปลกแยกของมนุษย์ ดังที่เขาเขียนเอาไว้ว่า “... เงินตราคือแก่นสารแห่งแรงงานและเป็นสิ่งที่ให้ชีวิตของมนุษย์แปลกแยกออกไป และแก่นสารนี้แหละที่ครอบงำตัวมนุษย์แม้ในยามที่เขาขามัน” (Lefebvre, 1991a; Suwathcharapinun, 2018)

“ความเป็นประจำวัน” (the everyday) คือช่องทางของการวิพากษ์ การตั้งคำถามต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับ “ตัวตน” ของผู้คนในสังคมเมือง เราอาจจะเข้าใจ “ความเป็นประจำวัน” คือภาพสะท้อนของผลรวมของการกระทำและการแสดงออกของปัจเจกชนในเมืองใหญ่ ที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวและรับมือกับการใช้ชีวิตในเมือง ซึ่งอาจจะสะท้อนภาพของความกดดัน เครียด ซ้ำซากจำเจของการมีชีวิตอยู่และถูกขับเคลื่อนไปด้วยกลไกของการผลิตและการบริโภคของสังคมเมือง หรืออาจจะนำไปสู่การสะท้อนภาพของความหวังกำลังใจ ความสวยงามของการมีชีวิตและใช้ชีวิตในเมือง “ความเป็นประจำวัน” มักจะใช้ในแง่ลบ เพราะมันถูกทำให้เห็นภาพว่าเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างเพื่อทำให้คนและจิตใจของผู้คนที่อยู่ในเมืองใหญ่ถูกนำไปในทิศทางตามความต้องการของการควบคุมและครอบงำ ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจถึงคำอธิบายว่า “ความเป็นประจำวัน” จำเป็นจะต้องถูกคิดถึงในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงของแต่ละบุคคล มันเป็นการเชื่อมโยงระหว่างโรงละคร การแสดง และ ชีวิต เพราะแต่ละฉากและแต่ละตอนมีความมุ่งหวังผลต่อคนดู และมุ่งหวังต่อการตอบรับอย่างใดอย่างหนึ่ง มันอาจจะไม่สามารถอ่านได้ในฐานะที่เป็นการพูดหรือการแสดงออกของ

บุคคลอย่างตรงไปตรงมา แต่มันเป็นการแสดงออก (expression) และการกระทำ (action) ของแต่ละบุคคล “ความเป็นประจำวัน” จึงเป็นผลลัพธ์ของทางเลือกของเราเอง (Lefebvre, 1991a)

ในขณะที่ “ความเป็นประจำวัน” ของผู้คนในเมือง กำลังบอกให้พวกเขาทำหน้าที่เสมือนอยู่ในบทบาทการแสดง โดยที่พยายามให้ตัวเองมีบทบาทที่โดดเด่น ข้อแตกต่างอยู่ตรงที่ระหว่างทางผู้เล่นสามารถที่จะหยุดพักได้ สามารถที่จะรู้สึกได้ว่าตัวเองเล่นไม่ดีพอ เลอแฟบร์ชี้ให้เราเห็นว่ามันมีโอกาที่จะปรับเปลี่ยนได้ด้วยแนวคิดที่ว่าด้วย “ชีวิตประจำวัน” (the everyday life) จึงถูกนำมาใช้เพื่อแสดงให้เห็นถึงโอกาสในการควบคุมตัวเอง ปรับเปลี่ยนและมีความหวัง ถ้ากล่าวโดยสรุป แนวคิดที่ว่าด้วย “ชีวิตประจำวัน” จึงเป็นเหมือนกรอบแนวคิดองค์รวมเชิงวิพากษ์ที่สามารถนำเอาทั้ง “ตัวตน” ที่ไม่สมบูรณ์ ที่มีสภาวะแปลกแยกในตัวเองของปัจเจก เข้ามาเชื่อมโยงกับ “เมือง” ในฐานะที่เป็นเงื่อนไขของระบบการผลิตที่ผสมผสานทั้งในเรื่อง “พื้นที่” “ตำแหน่งแห่งที่” และ “การเมือง” เข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดเป็นโอกาสเป็นช่องทางในการสร้างการปรับเปลี่ยนและท้าทายในที่สุด ซึ่งเลอแฟบร์ใช้นิยามคำว่า “พื้นที่ทางสังคม” เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของกรอบความคิดองค์รวมนี้ ดังที่เลอแฟบร์กล่าวว่า “มันคือสภาพแวดล้อมของกลุ่มหรือของบุคคลภายในกลุ่ม มันเป็นทางการเชื่อมโยงในแนวนอน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในพื้นที่ที่ใช้ชีวิตอยู่ กรอบพื้นที่ของขยายตัวในแนวนอนนี้จะแตกต่างกันออกไปจากกลุ่มหนึ่งไปอีกกลุ่มหนึ่ง ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกิจกรรมที่เกิดขึ้นของแต่ละคนและแต่ละกลุ่ม” (Lefebvre, 1991a) และนำไปสู่จุดมุ่งหมายในการตีแผ่ธรรมชาติของพื้นที่ทางสังคม ขยายความ “พื้นที่” ในฐานะหน่วยย่อยที่สุดในระบบการผลิต มุ่งหมายในการเปิดความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ของการเกิดขึ้นของพื้นที่ทางสังคม วิเคราะห์และวิพากษ์กลไกภายในพื้นที่และคำอธิบายถึงพื้นที่ที่มีการปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ในลักษณะต่างๆ ใน the production of space หรือ ผลผลิตพื้นที่ (Lefebvre, 1991b)

เราสามารถพินัยยะที่สองของคำว่า “ตัวตน” ในผลผลิตพื้นที่ นั่นคือการใช้ตามแนวคิดของไฮเดกเกอร์เพราะไม่ใช่แค่ “ตัวตน” ที่อยู่ในสภาวะของความแปลกแยก ภายใต้บริบทของสังคมเมือง และสังคมแห่งการผลิต เท่านั้น แต่ยังเป็น “ตัวตน” ที่ไม่สมบูรณ์พร้อม หรืออยู่ในสถานะของ “being” เป็นตัวตนที่เปิดโอกาสให้ถูกสร้างได้ ถูกปรับเปลี่ยนได้ โดยเฉพาะเมื่อตัวตนนั้น เชื่อมโยงเข้ากับเวลาและพื้นที่ (being-in-the-world) ดังข้อสมมติฐานหลักในผลผลิตพื้นที่ คือ ในขณะที่ตัวตนสร้างและครอบครองพื้นที่ พื้นที่ก็กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตสร้างตัวตนเช่นกัน ดังนั้น “ตัวตน” จึงอยู่ในสถานะของการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สามารถถูกปรับเปลี่ยนเมื่อปัจจัยทางพื้นที่เปลี่ยนไป หรือถ้าพูดอีกอย่างหนึ่งคือ ถ้าจุดมุ่งหมายของไฮเดกเกอร์ที่เราพบในปรากฏการณ์วิทยา คือ การย้อนคืนกลับไปในสภาวะของความมีตัวตนที่สมบูรณ์ เป็นจุดมุ่งหมายหลัก (dasein's being) จุดมุ่งหมายของเลอแฟบร์ ก็เช่นกันต้องการ ทำให้ผู้คนในสังคมเมืองที่อยู่ในสภาวะของ “ความแปลกแยก” สามารถถูกคิด เรียกร้องสิทธิของการมีชีวิตในเมือง ทำให้ตัวเองไม่สิ้นหวังและยอมจำนนกับระบบของเมือง ที่พยายามกดและควบคุมเราอย่างไม่ให้เราตัวไม่อนุญาตให้เราสร้างความแตกต่าง สร้างสีสันให้กับการใช้ชีวิตประจำวันของเราได้ (the everyday) (Lefebvre, 1991a)

ถ้าดึงกลับมายังบริบทของงานวิจัยของวันฉัตร เราจะสามารถอธิบายได้ว่า เมื่อผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่เกษียณอายุและย้ายมาพักในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ “ตัวตน” ของเขานอกจากจะหลุดออกจากรูปแบบนิยามความหมายเดิม ทั้งที่เคยอยู่ในสภาวะของความแปลกแยกที่เกิดจากระบบการผลิตที่ญี่ปุ่น และอยู่ในสภาวะของความไม่สมบูรณ์ที่เกิดจากการถูกข่มไปด้วยเทคโนโลยีในปัจจุบัน ในงานของวันฉัตรชี้ให้เห็นว่าด้วยความเข้าใจทั่วไปมักจะนิยามระบอบความแตกต่างของกลุ่มคนวัยเกษียณชาวญี่ปุ่นออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นหัวอนุรักษ์นิยมแบบสุดโต่ง (conservatives) และกลุ่มที่มีความเป็นสมัยใหม่ (progressives) ถึงแม้ว่ากรณีตัวอย่างทั้ง 7 คนจะมีลักษณะของตัวตนที่ผสมกันระหว่างความเป็นอนุรักษ์นิยม (conservatives) และความเป็นสมัยใหม่ (progressives) แต่ทว่าจากที่ได้ทำการเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ พูดคุยและติดตาม พบว่ากรณีตัวอย่างทั้ง 7 คนนั้นจะมีลักษณะนิสัยที่เอนเอียงไปในทิศทางที่มีความเป็นอนุรักษ์นิยมเสียมากกว่า (Danhongmangkorn, 2019) คนญี่ปุ่นวัยเกษียณเหล่านี้กำลังสร้างประสบการณ์ใหม่ เปลี่ยนพื้นที่ ค่อยๆ ซึมซับเข้ากับเนื้อเมืองเชียงใหม่ ในฐานะของความเป็นถิ่นที่ใหม่ (place) “ตัวตน” ของพวกเขากำลังค่อยๆ เปลี่ยนไปเมื่อพื้นที่เปิดโอกาสให้พวกเขาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในมัน และพื้นที่ค่อยๆ กลายเป็นส่วนหนึ่งในพวกเขา โดยเฉพาะเมื่อเราพูดถึงตำแหน่งของ Chiang Mai Longstay Life Club หรือที่เรียกแบบย่อว่า CLL เพราะพื้นที่แห่งนี้กำลังทำหน้าที่เป็นเหมือนศูนย์กลางของการสร้างตัวตนใหม่ จึงไม่น่าแปลกใจที่วันฉัตรอธิบายข้อค้นพบว่า มีตัวตนสองแบบในข้อค้นพบคือ กลุ่มที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันเป็นโครงข่าย (dependent) และกลุ่มที่ไม่จำเป็นต้องอยู่พึ่งพาโครงข่าย (independent) คำว่าโครงข่ายดังกล่าวมีศูนย์กลางอยู่ที่ CLL นั่นเอง ทั้งสองกลุ่มที่สร้าง “ตัวตน” ใหม่ นั่นคือการกำหนดความหมายใหม่ให้กับตัวเอง เช่น “ตัวตนใหม่แห่งอิสรภาพหลังการเกษียณอายุ” หรือ “ตัวตนใหม่ที่แสดงความเป็นหนุ่มสาวผ่านสังคมแห่งการบริโภค” (Danhongmangkorn, 2019)

พื้นที่ (space)

“พื้นที่” เป็นอีกหน่วยวิจัยหนึ่งในงานของวันฉัตร และเป็นวัตถุประสงค์ที่งานวิจัยนี้ต้องการค้นหาและวิเคราะห์ “พื้นที่” ของผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นในตัวเมืองเชียงใหม่ จากข้อค้นพบของวันฉัตรลักษณะของ “พื้นที่” ของผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการเก็บข้อมูล มักจะใช้พื้นที่บริเวณย่านถนนนิมมานเหมินท์ ถนนศรีมังคลาจารย์ และถนนห้วยแก้ว โดยเฉพาะในบริเวณที่ Chiang Mai Longstay Life Club หรือ CLL ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น วันฉัตรค้นพบว่าผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นใช้พื้นที่อยู่ในสองลักษณะคือ พื้นที่ที่อยู่ใกล้กับจุดศูนย์กลาง มีลักษณะของพื้นที่เป็นโครงข่ายเชื่อมถึงกัน (network) และพื้นที่ที่อยู่ห่างออกมาจากจุดศูนย์กลาง มีลักษณะของพื้นที่เชื่อมโยงแบบจุดสู่จุด (node to node) (ภาพที่ 3)

ในงานสังเคราะห์ชิ้นนี้ไม่ได้ต้องการวิเคราะห์ให้เห็นความแตกต่างของข้อค้นพบด้าน “พื้นที่” แต่ต้องการชี้ให้เห็นว่าในงานวิจัยของวันฉัตร คำว่า “พื้นที่” ถูกอธิบายด้วยกรอบคิด “พื้นที่ในชีวิตประจำวัน” (the space in everyday life) ซึ่งเป็นความคิดรวบยอดที่ได้จากการผสมผสานระหว่างแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาของไฮเดกเกอร์ และแนวคิดที่มาจากงานเขียนผลผลิตพื้นที่ของเลอแฟร์นั้น มีขั้นตอน กระบวนการในการสร้างความเชื่อมโยงของทั้งสองแนวคิดเข้าด้วยกัน และนำไปสู่การอธิบายและระบุ “พื้นที่แห่งชีวิต” ของผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นอย่างไร

ภาพที่ 3 (ภาพซ้าย) ภาพกราฟิกแสดงความแตกต่างของการเลือกใช้พื้นที่ของกลุ่มผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่น ที่ปรากฏในลักษณะที่เป็นแบบ “กลุ่มที่อาศัยอยู่ใกล้กัน” และ “กลุ่มที่อาศัยห่างออกมาและค่อนข้างเป็นส่วนตัว” (ภาพขวา) ภาพกราฟิกแสดงให้เห็นถึง โครงข่าย (network) ของเส้นทางการสัญจรและใช้พื้นที่ภายในย่าน ที่มี CLL เป็นศูนย์กลาง
ที่มา: Danhongmangkorn (2019)

ถ้าย้อนกลับไป “พื้นที่” ในฐานะที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้าง “ตัวตน” ตามแนวคิดทางปรากฏการณ์วิทยาของไฮเดกเกอร์ “พื้นที่” ในนัยยะดังกล่าว จะเปิดโอกาสให้เกิดการใช้เวลา เกิดการผนวก รวม มีการให้ความหมาย สร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งเราจะเรียกพื้นที่ในลักษณะเช่นนี้ว่า “สถานที่” หรือ “place” เพราะด้วย “สถานที่” นี้เองจึงทำให้ตัวตนของเราอยู่ร่วมและเป็นส่วนหนึ่งกับโลก หรือที่เรียกว่า “being-in-the-world” แน่นอนว่าด้วยมุมมองดังกล่าวเป็นจุดวิพากษ์ที่สำคัญในการแยกแยะระหว่างความหมายของสิ่งก่อสร้าง (building) และสถาปัตยกรรม (architecture) ในฐานะที่สถาปัตยกรรมนั้นจะเป็นสิ่งที่ถูกออกแบบอย่างเฉพาะเจาะจง เป็นงานศิลปะและทำหน้าที่เหมือนบทกวี เชื่อมประสานให้ “ตัวตน” ของเรากลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง (dasein's being) ความเป็นพื้นที่ในนิยามของคำว่า “สถานที่” ในแนวคิดปรากฏการณ์วิทยานั้นไม่ได้มีข้อกำหนดที่ตายตัว ไม่ได้คำนึงถึงหน้าที่ใช้สอยหรือรูปทรงทางกายภาพ แต่จะเน้นที่ความหมายและโอกาสที่เกิดขึ้นในมัน ที่จะสามารถกระตุ้นและทำให้ “ตัวตน” ของคนที่เข้าไปในมันตื่นขึ้นได้อีกครั้ง หรืออาจจะเรียกได้ว่ามันคือ พื้นที่แห่งชีวิต (lived space) นั่นเอง

“พื้นที่แห่งชีวิต” (lived space) เป็นหนึ่งในสามสถานะของพื้นที่ ที่เลอแพรร์กล่าวถึงในงานผลิตพื้นที่ (production of space) (Lefebvre, 1991b) ทั้งสามสถานะคือ conceived space (พื้นที่ที่เกิดขึ้นจากความคิดและนึกถึงได้) perceived space (พื้นที่ที่เกิดขึ้นจากการรับรู้จากประสบการณ์) และ lived space (พื้นที่ที่เกิดขึ้นจากการใช้ชีวิต) ทั้งสามส่วนนี้สัมพันธ์กันและยึดโยงกันและกันเอาไว้ เช่น ถ้าเริ่มจากการพิจารณาพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ดังกล่าวส่งผลให้เกิดความเข้าใจ ภาพจำ ความทรงจำร่วม เงื่อนไขหรือกติกา หรือเกิดสำนึกทางสังคมร่วมกัน ส่งผลให้เกิดเป็นการกระทำร่วมกันภายใต้เงื่อนไขทางพื้นที่นั้นๆ เช่น การปรับเปลี่ยน การเข้าไปอาศัยอยู่ จนก่อให้เกิดการอยู่อาศัย ทำงาน ดำรงชีพ มีชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น กระบวนการในการผลิตพื้นที่ที่จะเกิดและดำเนินต่อไปจากการอยู่อาศัย เกิดสำนึกร่วม นำไปสู่การเข้าใช้ ปรับเปลี่ยน อย่างนี้ไปเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด (Usavagovitwong, 2011) อย่างไรก็ตามเราอาจจะพูดได้ว่า พื้นที่ทั้งสามสถานะนี้ (perceived, conceived and lived) เป็นการอธิบายกระบวนการผลิตพื้นที่ตามแนวคิดทาง

ปรากฏการณ์วิทยา ที่เน้นหนักความสัมพันธ์ของพื้นที่และตัวตน ส่วนองค์ประกอบสามลักษณะ (spatial practices, representations of space and representational spaces) เป็นการอธิบายกระบวนการผลิตพื้นที่แต่เป็นคำอธิบายตามแนวคิดที่เน้นหนักไปทาง วิธีการและปฏิบัติการ ตามแนวคิดของมาร์กซมากกว่า (Suwatharapinun, 2018)

จากที่ระบุความเป็น “พื้นที่” จากทั้งมุมมองของไฮเดกเกอร์และมุมมองของเลอแฟร์ข้างต้น เราสามารถที่จะเข้าใจได้ว่า แนวคิดที่ทั้งคู่มีลักษณะที่สอดคล้องกัน คือ “พื้นที่แห่งชีวิต” ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นจากการใช้ชีวิต พื้นที่ที่เปิดโอกาสให้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในนั้นมีชีวิตชีวา ไม่ใช่ชีวิตที่ขึ้นอยู่กับระบบการผลิต ระบบการให้คุณค่า ไม่ได้เป็นชีวิตที่เกิดขึ้นตามระบบของการควบคุม ตามตารางและการรับใช้ความหมายที่ถูกหยิบยื่นให้ หรือถ้าตามคำนิยามของมาร์กซมันคือ “ความเป็นประจำวัน” (the everyday) (Lefebvre, 1991a) ดังนั้นแล้ว “พื้นที่แห่งชีวิต” (lived space) จึงเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามกับความเป็นประจำวัน ซึ่งนั่นคือ “ความเป็นประจำวันที่มีชีวิตชีวา” (the everyday life) เป็นการเลือกใช้ชีวิตที่เราสามารถควบคุมตัวเองได้ เลือกในสิ่งที่เหมาะสมกับตัวเราเอง มีความสุขกับสิ่งที่ตัวเองเป็น มีคุณภาพของการใช้ชีวิตทำให้ทุกๆ วันมีความสุข ดังนั้น “พื้นที่” ที่สัมพันธ์กับ “ความเป็นประจำวันที่มีชีวิตชีวา” นี้เองจึงเรียกว่า “พื้นที่ในชีวิตประจำวัน” หรือ the space in everyday life นั่นเอง

คำถามที่เกิดขึ้นคือ พื้นที่เชียงใหม่ มีคุณลักษณะทางพื้นที่หรือองค์ประกอบอะไรที่เปิดโอกาสให้เกิด “พื้นที่แห่งชีวิต” หรือ “พื้นที่ในชีวิตประจำวัน” สำหรับกลุ่มผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นได้ เราสามารถอธิบายได้จากสามปัจจัยหลักๆ คือ 1) ตัวตนของกลุ่มผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นในฐานะของผู้บริโภคที่สามารถดูแลตัวเองได้เลือกได้ (active consumer) 2) โครงข่ายของพื้นที่ที่เป็นชอยหรือเป็นโครงข่ายของถนนเส้นเล็กที่ไม่ใช่ถนนเส้นหลักเอื้อให้เกิดการใช้งานโดยการเดินหรือที่เรียกว่า soi space และ 3) ความหลากหลายของกิจกรรมและพื้นที่ในพื้นที่โครงข่าย

ดังที่กล่าวไปแล้วในช่วงของการขยายความเรื่อง “ตัวตน” ตัวตนของผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นนี้เมื่อพวกเขาย้ายมาอยู่มาพักในเชียงใหม่ ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโครงข่ายและความสัมพันธ์ของกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มที่อ้างอิงกับศูนย์กลาง ดังเช่นกลุ่ม CLL แล้ว “ตัวตน” ของพวกเขา กำลังถูกสร้างขึ้นใหม่จากตัวตนที่ไม่สมบูรณ์และถูกร่อนจากระบบของการผลิต จากคุณค่าที่เสื่อมถอยลงในโลกของทุนนิยมอุตสาหกรรม กลายมาเป็นตัวตนใหม่ เป็นตัวตนในนิยามใหม่เป็น “ผู้บริโภค” ที่มีโอกาสเลือก มีโอกาสดูแลตัวเอง สร้างให้เกิดสีสันของการใช้ชีวิต เป็นอิสระจากพันธนาการตามนิยามของ “ผู้ผลิต” ดังนั้นเพราะความที่เป็นผู้บริโภคจึงสามารถเลือกที่จะหาโอกาสในการปรับใช้ชีวิต ปรับใช้เวลาของตัวเองตามความต้องการของตัวเอง ซึ่งพื้นที่เชียงใหม่เองก็มีระบบในการเอื้อให้เกิดการปรับตัวทั้งก่อนเดินทางมาจนกระทั่งเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเมือง ดังเช่นที่วันฉัตรได้กล่าวเอาไว้ในงานวิจัย (Danhongmangkorn, 2019)

พื้นที่เมืองที่วันฉัตรค้นพบมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่เป็นโครงข่ายส่งเสริมให้เกิดการเข้าถึง มีบาทวิถีที่ไม่ใหญ่จนเกินไปและที่สำคัญพื้นที่ในแต่ละส่วนที่กลุ่มผู้เกษียณอายุเลือกใช้นั้นไม่ห่างจากกันด้วยการเดินถึงสามารถเดินถึงได้โดยง่ายในพื้นที่ใกล้ๆ มีร้านค้าตั้งขนานข้างอยู่ระหว่างสองข้างทางของถนน และชอยต่างๆ ลักษณะของร้านโดยส่วนใหญ่จะเป็นร้านเล็กที่แฝงตัวอยู่ในย่าน ลักษณะทางกายภาพของร้านจะมีทั้งแบบเปิดโล่ง และแบบปิด อีกทั้งหลายๆ ร้านในพื้นที่โครงข่ายที่วันฉัตรระบุ นั้น พบว่ามีความเป็นขานระเบียง

ที่สามารถออกไปรับอากาศบริสุทธิ์ภายนอกได้ ไม่จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่ที่มีการปรับอากาศเสมอไป ลักษณะของพื้นที่ขอยที่มีขนาดใหญ่และเอื้อให้เกิดการเดิน อีกทั้งมีคุณลักษณะของการเชิญชวนมากกว่าปิดกั้นกีดกัน เอื้อให้เกิดความรู้สึกของการเข้าไปใช้ กลายเป็นคุณสมบัติที่สำคัญต่อการใช้พื้นที่ในลักษณะโครงข่ายของกลุ่มผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่น พวกเขาค่อยๆ เรียนรู้และจดจำขอบเขตและเส้นทางในพื้นที่ที่พวกเขาพักอาศัยและใช้ชีวิตประจำวันด้วยการใช้เวลาที่ไม่เร่งรีบและด้วยการเดิน

ความหลากหลายของการใช้พื้นที่ตามตรอกซอกซอยของพื้นที่ที่ผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นใช้งานก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้เกิด “พื้นที่ในชีวิตประจำวัน” มีสีสันมีชีวิตชีวา ด้วยความหลากหลายนี้อยู่ไม่ห่างจากกันและสามารถเข้าถึงได้ง่าย ส่งผลต่อการเลือกใช้งานและการเข้าถึง ยกตัวอย่างเช่นย่านนิมมานเหมินท์ มีลักษณะของความเป็นย่านท่องเที่ยว มีความเป็นสมัยใหม่ การแสดงสินค้ามากกว่าย่านชางเผือก หรือริมแม่น้ำปิง ส่งผลให้เกิดความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่ การเดินเท้าที่อยู่ในพื้นที่ตามโครงข่ายจึงเหมาะกับการออกกำลังของผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาพักพำนักระยะยาวในพื้นที่นี้ ยิ่งสะท้อนให้เห็นสามารถดูแลตัวเองได้เป็นอย่างดี ทั้งสุขภาพร่างกายและจิตใจของพวกเขาอีกด้วย

สรุปผลการศึกษา

บทสังเคราะห์นี้พยายามคลี่คลายและชี้ให้เห็นถึงกระบวนการคิดและขั้นตอนในการผสมผสานและเชื่อมโยงทฤษฎีสองชุดเข้าด้วยกัน นั่นคือ แนวคิดทางปรากฏการณ์วิทยาของ มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ และแนวคิดที่ว่าด้วยผลผลิตพื้นที่ ของ อ็องรี เลอแอมป์ โดยอธิบายผ่านหน่วยวิจัยหลักที่ใช้ในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยของวันฉัตร คือ “ตัวตน” และ “พื้นที่” ของผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาพำนักระยะยาวในเมืองเชียงใหม่ เราสามารถพูดได้ว่า พื้นที่ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดลักษณะของการใช้ชีวิต คุณภาพของการเลือกใช้ชีวิต ดำเนินไปอย่างเป็นปกติสุข เรียกพื้นที่ในลักษณะนี้ว่า พื้นที่ในชีวิตประจำวัน ในขณะเดียวกัน พื้นที่ดังกล่าวก็เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการสร้างตัวตนใหม่ เป็นตัวตนที่ไม่ได้ถูกกำหนดด้วยงาน ด้วยคุณค่าในระบบการผลิต เป็นพื้นที่ของการพักผ่อน ของการเลือกใช้ชีวิตในเมืองของ “ผู้บริโภคร” เราจึงเรียกได้ว่างานวิจัยชิ้นนี้ต้องการสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการและขั้นตอนของการฟื้นฟูตัวตนและการเชื่อมโยงเข้ากับพื้นที่เมือง ซึ่งสำหรับผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นแล้ว เมืองเชียงใหม่คือ “พื้นที่แห่งชีวิตของผู้ซึ่งมีความสุขกับการเลือกชีวิต” นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- Danhongmangkorn, W. (2019). **Tua ton phuentee nai chiwit pracham wan khong phu kasian-ayu tee phamnak raya yao chao Yipun nai mueang Chiang Mai.** (In Thai) [Being, space, and spatial practice: exploring through the space in everyday life of retired Japanese long stay in the city of Chiang Mai] (Master's thesis). Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Elden, S. (2004a). Between Marx and Heidegger: politics, philosophy and Lefebvre's the production of space. **Antipode**, 36 (1), 86-105.
- Elden, S. (2004b). **Understanding Henri Lefebvre.** London: Continuum.
- Heidegger, M. (2008). Building dwelling thinking. In Krell, F. D. (Ed.). **Basic Writings.** (pp.343-364). New York: Harper Perennial Modern Thought.
- Heidegger, M., Macquarrie, J. & Robinson, E. (1962). **Being and time.** San Francisco: Harper.
- Lefebvre, H. (1991a). **Critique of everyday life: the one-volume edition.** London, New York: Verso.
- Lefebvre, H. (1991b). **The production of space.** Oxford: Wiley-Blackwell.
- Phenpinant, K. (2009, December 29). **Special lecture in the topic "What is phenomenology?"**. Chiang Mai: Faculty of Architecture, Chiang Mai University.
- Schulz, C. N. (1980). **Genius Loci: towards a phenomenology of architecture.** New York: Rizzoli International Publications.
- Sharr, A. (2007). **Heidegger for architects.** London: Routledge.
- Suwatcharapiun, S. (2018). Phuentee mueang lae sathapattayakam nai naewkid trisadee khong Henri Lefebvre (In Thai) [Space, urban, and architecture in Henri Lefebvre's theory] In Phungsoondara, V. (Ed.). **Parithat nak trisadee manutsat lae sangkhomsat ruam samai.** (In Thai) [Introduction to contemporary theorists in the humanities and social science]. Bangkok: Thailand Research Fund.
- Usavagovitwong, N. (2011). Phap tuathaen khwammai lae khwam pen karn mueang: bot wikhro choeng Lefebvrian su sathapattayakam. (In Thai) [Representation, meanings, and the political: a Lefebvrian analysis of architecture]. **Journal of Architectural/Planning Research and Studies (JARS)**, 8 (2), 75-87.